

SELEKTIVNÍ POTRATOVOST – DŮVODY, DOPADY, BUDOUCÍ VÝVOJ

Ani Tokhyan

Abstrakt

Práce se zaměří na tzv. selektivní potratovost, která způsobuje v některých zemích světa značné rozdíly v uspořádání obyvatelstva a s tím spojené další problémy. Rozdělíme-li strukturu obyvatelstva podle pohlaví, je pro nás rozhodující maskulinita a feminita. Je obecně známo, že podíl mužů bývá obvykle vyšší. Čím je to zapříčiněno? Jak velká je oprávněnost rodičů rozhodovat o budoucím vývoji plodu?

Je pohlaví dětí opravdu tak důležité? Nezpůsobují lidé svým rozhodnutím nenavratitelné škody? Jaké budou negativní dopady na společnost? Vše je ovlivněno např. náboženstvím, kulturou, politikou státu, ale i lidskou vybíravostí. V některých případech může být právě potrat jediným východiskem při kritickém zdravotním stavu matky. Tyto a další faktory ovlivňují dnes a denně jednání lidí.

Tato problematika je úzce spjata i s ostatními vědeckými disciplínami. Ovlivňuje hospodářskou a sociální situaci společnosti. Proto se zaměříme hlavně na historii, včetně demografických přechodů, dnešní stav v ČR a dalších zemích světa, ale i budoucí očekávatelný vývoj.

Tento jev může být jak výrazný, tak i téměř zanedbatelný, záleží na území. Porovnáním různých zemí a jejich ukazatelů docílíme potřebného množství informací, díky kterým pak můžeme vyvozovat důvěryhodné závěry. Práce dále seznámí čtenáře i s organizacemi, působícími nejen v USA, které potraty podporují nebo naopak zastávají právo na život.

Key words: selektivní potratovost, právo na život, Pro Life, Pro Choice, ČR, budoucnost

JEL Code: J12, J13

Úvod

Cílem této semestrální práce je podat ucelený přehled o tzv. selektivní potratovosti. Tento pojem je úzce spjat se základní lidskou reprodukcí. Jedná se o předčasné ukončení těhotenství z důvodu pohlaví plodu. Je tedy nezbytné si uvědomit, že se tento demografický proces pojí jak s porodností, tak i úmrtností. Proto se musíme na toto téma dívat z různých úhlů pohledu. Nejdůležitější pro nás budou dva základní ukazatele. A to počet mužů v populaci a počet žen v populaci. Právě na maskulinitě a feminitě je založen celý princip reprodukce. Zde se však

vyskytuje prostor pro mnoho různorodých otázek. Je přirozené, že máme možnost volby pohlaví svých budoucích potomků? Je interrupce v rozporu se základním lidským právem, kterým je právo na život? Můžou tato soukromá rozhodování ovlivnit stav společnosti jako takové? Nenarazíme brzy na nedostatek žen/mužů v určitých populacích? Odpovědi na tyto otázky se samozřejmě liší díky různorodosti názorů, které je ovlivňováno náboženstvím, jiným vyznáním, postavením a dalšími aspekty. I přesto, že se jedná o poměrně citlivé téma, které nabádá k subjektivnímu postoji, pokusíme se o objektivní nastínění této problematiky. Jaké budou negativní dopady na ekonomický, sociální a kulturní systém společnosti? Uvědomují si lidé, co svým chováním způsobují? Jak významnou roli zde ztvárňuje sociální politika státu? Na druhou stranu, jaké rozhodnutí je správné v případě zdravotního ohrožení matky? Tato studie je, kromě demografie, úzce spjata i s ostatními vědami, jako je např. teologie, politologie, sociologie, psychologie, ekonomie a další. Tyto disciplíny do ní, ať už přímo či nepřímo, zasahují. Soustředit se budeme především na děti ve světě, současný stav v České republice a na blízkou budoucnost. Z tohoto důvodu bude práce rozdělena na dvě části. V první části se zaměříme na jednotlivé země, čímž získáme potřebný přehled o této problematice. Dále se společně podíváme na důvody a dopady tohoto jevu. V druhé části se budeme věnovat mezinárodním organizacím Pro Choice, Pro Life a dalším, které nám poskytnou potřebné množství informací. Jelikož je toto téma úzce spjata se situací v různých zemích světa, jako je např. Indie nebo Čína, budou informace čerpány převážně z mezinárodních zdrojů. Jako jsou např. odborné publikace, jiné studie a statistické údaje jednotlivých zemí, které jsou k dispozici na mezinárodních webových stránkách. Pro ČR bude využívat převážně data z Českého statistického úřadu (ČSÚ) a Ústavu zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS). Závěrem celou problematiku zanalyzujeme a zhodnotíme.

1 Selektivní potratovost - obecné seznámení s problematikou

Co bychom si tedy měli pod pojmem selektivní potratovost představit? Nejdříve ze všeho je důležité udělat si menší rozklad tohoto demografického termínu. Především selektivní pochází z anglického výrazu selection, což je možné do českého jazyka přeložit jako výběr. Jedná se tudíž o výběr mezi ženským a mužským pohlavím plodu, na čemž je právě založen celý princip selekce. Nejvíce se s tímto negativním jevem setkáváme v oblastech, kde je díky rozporuplnosti kultur značný rozdíl v postavení žen a mužů, zejména pak v tradičních hodnotách. Velmi viditelné je to hlavně na území Asie. Pro naši práci jsme si zvolili právě Indii a Čínu, kde je situace opravdu vážná.

V čínské i hinduistické kultuře je chlapec vnímán jako symbol síly, pracovitosti, dědictví, naděje na lepší život, hrdosti apod. Naopak žena je považována za slabé stvoření, která se jednoho dne provdá do jiné rodiny, kde se bude starat pouze o domácnost a o výchovu svých vlastních dětí. Tím pádem nepředstavuj pro svou původní rodinu žádné obzvlášť velké výhody. Její rodiče přijdou nejen o svou dosavadní pomoc v domácnosti, ale i o část rodinného rozpočtu, který se jako tzv. věno daruje muži, který se stane jejím novomanželem. Z těchto důvodů je narození dcery vnímáno negativně. Toto tvrzení platí dvojnásob v případě prvorozeného dítěte. Ale ani v případě druhého narození není dcera přijímána s láskou a radostí, které se dostává chlapcům, nýbrž s opovržením a pocitem selhání a neschopnosti. Zjistily se různé případy v Indii, kde byly stovky dívek pojmenovány Nakusa (Nakoshi), neboli „Nechtěná“. Bylo zaznamenáno několik demonstrací mladých dívek a žen, které bojovaly za právo na změnu svého dosavadního jména, které jim v životě způsobovalo jen nepříjemnosti. Kvůli tomuto jménu poznaly stovky Indek jak šikanu, tak fyzické napadení či ponižování, což vysvětluje jejich nízké sebevědomí a pocit zbytečnosti. I přes několik vládních a dalších ustanovení, které tyto potraty přísně zakazují, jsou každý den zjištěny tisíce případů. Situace je ovlivněna převážně politikou státu.

1.1 Česká republika

V ČR se s tímto jevem nijak obzvlášť neseťkáváme. Nejsou zde výrazné rozdíly mezi uspořádání obyvatelstva, a to především díky tomu, že se zde neklade takový důraz na pohlaví dítěte ani v případě prvorozených dětí. I zde se však setkáváme se skutečností, že je podíl narozených chlapců nepatrně vyšší než podíl narozených dívek. V průběhu života se tento nepoměr velmi přibližuje a dokonce se v nejvyšších částech věkové pyramidy setkáváme s větším počtem žen, které se v průměru dožívají vyššího věku. Střemu života v ČR vykazuje jen nepatrné rozdíly v uspořádání obyvatelstva, “pouze” řádově v tisících, což se o jiných populacích nedá říct. Jelikož se ve světě setkáváme spíše s několikamilionovými rozdíly mezi muži a ženami, patřila by ČR mezi země s minimálním množstvím selektivních potratů na 1000 žen.

Tab. 1: Veřejné mínění o interrupci a eutanázii 2009

Žena má právo sama rozhodnout o interrupci	73 %
Interrupci povolit jen s přihlédnutím ke zdraví a sociálním ohledům	16 %
Interrupci povolit jen při ohrožení života ženy	5 %
Interrupci zakázat	2 %
Neví	4 %

Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění

Šetření z roku 2009, ukazuje skutečnost, že výrazná většina českých občanů je k otázce interrupce tolerantní a respektují rozhodnutí ženy. Povolení interrupce jen při ohrožení života nebo úplné zakázání propagují většinou zastánci římskokatolického vyznání.

1.2 Evropa

V Evropě, stejně tak jako v ČR, se nesečkáváme s nijak výraznými rozdíly ve struktuře obyvatelstva, které by byly zapříčiněny právě selekcí pohlaví dítěte. V Polsku zákony ženám umělé přerušování těhotenství úplně zakazují. Zákon udává, že ženy mohou na potrat jen v případě, kdy je ohrožen jejich vlastní život, plod je vážně poškozen, nebo pokud žena otěhotněla v důsledku znásilnění. Podle statistických údajů dojde v Polsku oficiálně jen přibližně k 500 potratům ročně, ale nelegálně se jejich výše pohybuje v rozmezí desetitisíců. Ani ostatní země Evropy se nijak výrazně nevyčylují ze svých „tradičních“ hodnot. I na území Itálie a dalších křesťansky založených zemích je samotný potrat vnímán negativně. Tyto národy pak zastávají názor, že člověk nemá právo rozhodovat o životě či smrti jiného člověka. S rostoucím trendem používání antikoncepce se však tento problém dostává do pozadí a lidé si svou budoucnost předem plánují.

Tab. 2: Nejkritičtější oblasti světa – nadměrné úmrtí žen 2008

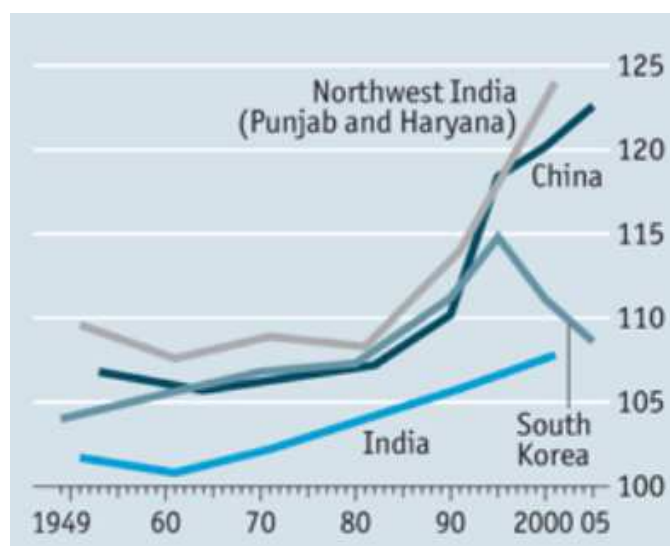
	At birth	Under 5	5-14	15-49	50-59	Total* under 60
<i>China</i>	1,092	71	5	56	30	1,254
<i>India</i>	257	251	45	228	75	856
Sub-Saharan Africa	53	203	77	751	99	1,182
<i>High HIV-prevalence countries</i>	0	39	18	328	31	416
<i>Low HIV-prevalence countries</i>	53	163	59	423	68	766
South Asia (excluding India)	1	72	20	161	51	305
East Asia and Pacific (excluding China)	4	7	9	113	46	179
Middle East and North Africa	6	7	1	24	15	52
Europe and Central Asia	14	1	0	4	3	23
Latin America and the Caribbean	0	5	1	10	17	33
Total*	1,427	617	158	1,347	334	3,882

Zdroj: Světová banka

2 POJEM GENDERCIDE

Tento pojem je poměrně nový a pro mnoho lidí stále neznámý. Označuje systematické a záměrné zabíjení lidí určitého pohlaví. Pojem vymyslela americká spisovatelka a profesorka psychologie Mary Anne Warren, která ve své knize *Gendercide: Dopady vybírání pohlaví* z roku 1985, uvedla: „Pojmy jako gynocide a femicide jsou používány pro neoprávněné zabíjení dívek a žen. Ale Gendercide je neutrální pojem, kde obětí můžou být jak muži, tak i ženy.“

Graf 1: Podíl chlapců na 100 dívek (0-4 letí)

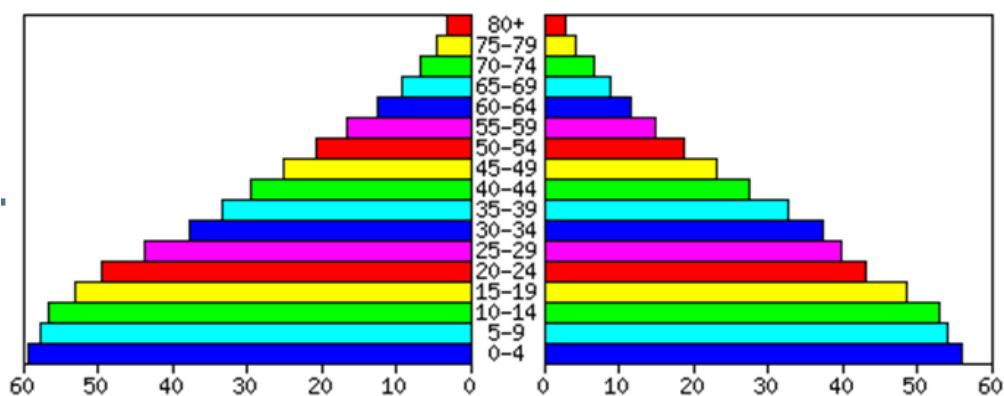
Zdroj: Světová banka

2.1 Indie

Mezi státy s nejvýraznějšími rozdíly v uspořádání obyvatelstva patří jednoznačně Indie. Problémy spojené s výběrovými aborty se stávají pro tuto populaci charakteristické. Podle sčítání obyvatel v roce 2011 byl poměr u dětí (mladších šesti let) 914 dívek na 1000 chlapců. Setkáváme se s dalším poklesem počtu narozených dívek od roku 2001 z 927 na 1000. Toto podstatné snížení odráží kulturní fakt upřednostňování synů. Nejedná se jen o selektivní potraty, ale i zanedbávání dívek v oblasti výživy a zdraví. Podle Les Claritatis Indové usmrtili umělým potratem více než 12 milionů nenarozených dívek, z toho 6 milionů od roku 2001. „V hinduistické mentalitě je stále zakořeněné přesvědčení, že chlapec je cennější než holčička. Proto se selektivní potraty stále rozmáhají a způsobují značné disproporce mezi pohlavími. V roce 1991 v Indii žilo o 4,2 miliony méně holčiček mladších šesti let než chlapců. V současnosti se rozdíl zvýšil na 7,1 milionu,“ řekl arcibiskup Angelo Rufino Garcias v rozhovoru pro časopis National Geographic. Situace je natolik vážná, že je policií sledováno přes 100 lékařských zařízení, ať už soukromých klinik či jiných, kde ještě v nedávné době docházelo k provádění velkého množství selektivních potratů i přes zákaz prozrazování pohlaví plodu. Existuje hinduistické přesvědčení, že člověk nemůže dosáhnout mókši (osvobození), pokud nemá syna. Tato vedla k systému vysokých věn, která ještě více zatěžují rodiny s dívkami. Právě z těchto důvodů rodiče volí potrat.

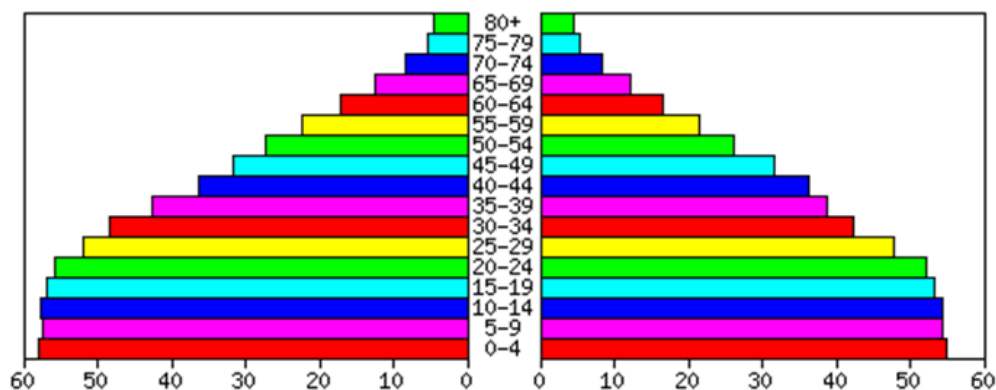
Na následujících grafech je patrná rozdílnost v počtu žen a počtu mužů v Indii v letech 2000, 2010 a 2050. Rozdílnost je velmi výrazná a na první pohled viditelná. V porovnání s jinými populacemi má Indie několikamilionový deficit žen.

Graf 2: Strom života - Indie 2000 (v mil.)

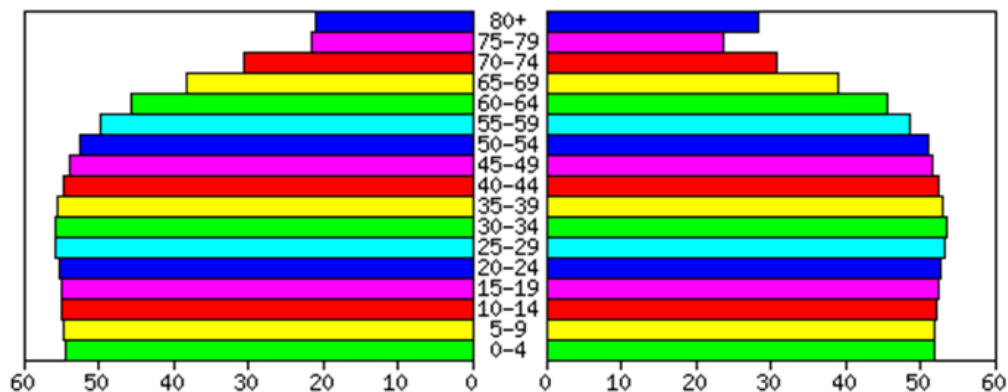
Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base

Graf 3: Strom života - Indie 2010 (v mil.)

Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base

Graf 4: Strom života - Indie 2050 (v mil.)

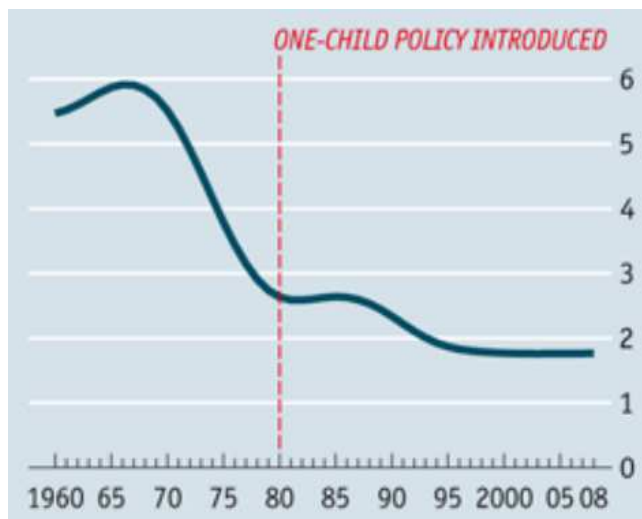
Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base

2.2 Čína

Čína patří mezi země s největší rozdílností v uspořádání obyvatelstva. Se 120 chlapci připadajícími na 100 dívek se řadí mezi země s nejvyšším množstvím selektivních potratů. Od roku 1950 – 2010 se počet „chybějících“ žen pohybuje okolo 58 milionů, z nichž 28% bylo způsobeno uměle přerušným těhotenstvím kvůli pohlaví plodu a zbylých 78 % zemřelo v důsledku postnatální úmrtnosti a nedostatečné péče. V Čínské lidové republice došlo v 50. letech 20. století k ustanovení Zákona jednoho dítěte, známé také pod pojmem Politika plánování porodnosti. Jak nám název napovídá, je i tento druh omezení úzce spjat s uměle přerušným těhotenstvím z důvodu pohlaví dítěte. Cílem tohoto zákona bylo v první řadě omezení růstu populace, která je svou velikostí nejpočetnější na světě. I zde se však můžeme setkat s výjimkami, týkajícími se vybraných skupin (venkované, etnické menšiny, atd.), pro které je tento zákon dále upravován. „Tento plán by měl ustálit (stabilizovat) celkovou míru

plodnosti na 1,8 dětí na jeden pár a také vyřešit nerovnováhu v poměru chlapců k dívkám,“ uvedl Weiqing Zhang, ministr pro plánování populace.

Graf 5: Počet dětí na 1 ženu v Číně v letech 1960 - 2008

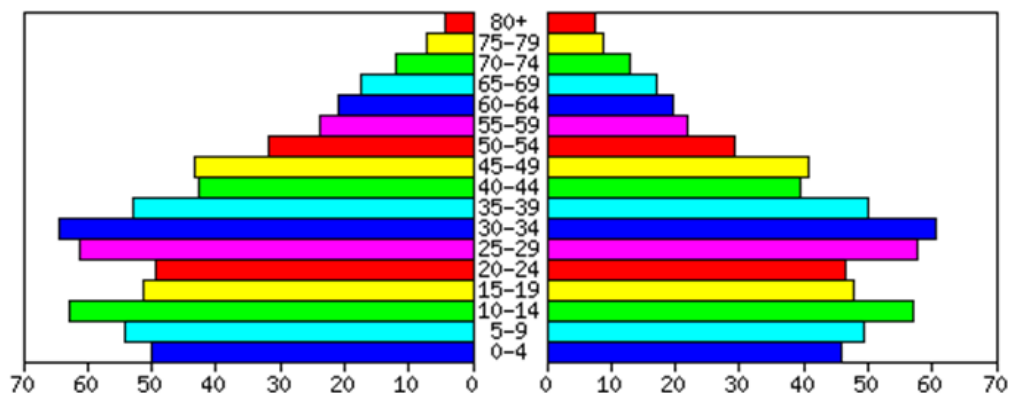

Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base

I přesto se počet chlapců stále zvyšuje na úkor dívek. Díky přístupu k ultrazvukovému vyšetření vzrostla selektivní potratovost tak výrazně, že je považována za alarmující dokonce z pohledu vlády. Pan Zhang také zdůrazňuje potřebu přísných trestů za provedení potratu zdravého plodu bez podnětného zdravotního opodstatnění. Lidé, žijící na určitém území, kteří mají více dětí, než je jim vládou povoleno, platí tzv. kompenzační poplatek za nadbytečné využívání vládních služeb. „Měli bychom buď zredukovat, nebo v některých případech úplně odpustit poplatky, které platí chudí. A podat jim pomocnou ruku ohledně vzdělávání a zdravotnictví,“ dodal Whang. V Číně je k dnešnímu dni přibližně o 37 milionů více mužů než žen. Mezi další negativní události, které jsou součástí celého procesu, patří např. obchodování s dětmi (až 200 000 ročně), zvyšující se počet sebevražd žen a vynucený potrat (až do 9. měsíce). Podle statistik, které zveřejňuje mezinárodní organizace All Girls Allowed, spáchá sebevraždu v Číně asi 500 žen/hod. Je to nejčastější příčina smrti venkovských žen ve věku 15 – 34 let. Násilí, diskriminace v oblasti vzdělání a zaměstnání, tradiční myšlení, kontrola porodnosti a další společenské faktory ovlivňují výši úmrtnosti žen. Data jsou opravdu šokující. Průměrně dojde až k 35 000 potratům za den, což činí přibližně 13 milionů ročně. Více než polovina potratů je spáchána z důvodu pohlaví plodu. Míra potratovosti v Číně je 23,9%, což je mnohem vyšší než s jakou se setkáváme u ostatních vyspělých zemí. Míra

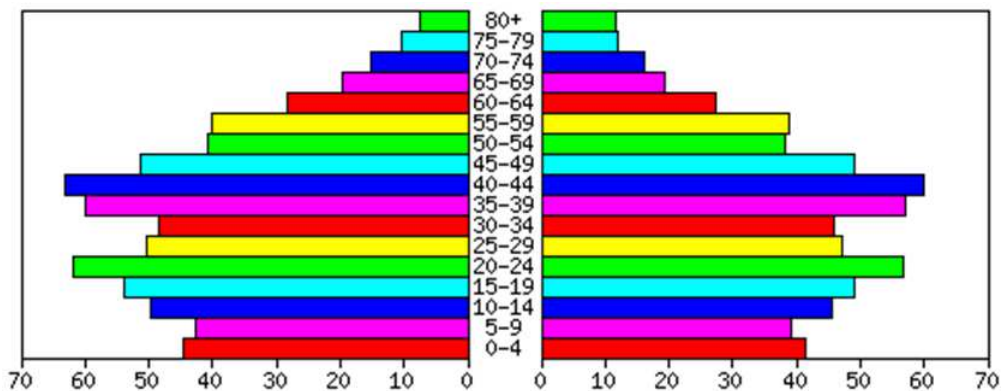
potratovosti ve věku 20-29 je nad 60%. Na stromech života je patrný rozdíl v počtu žen a mužů, který se pohybuje v milionech. Stejně jako u Indii i zde máme stromy života, které ukazují velké rozdíly v uspořádání Číny v letech 2000, 2010 a 2050.

Graf 6: Strom života - Čína 2000 (v mil.)

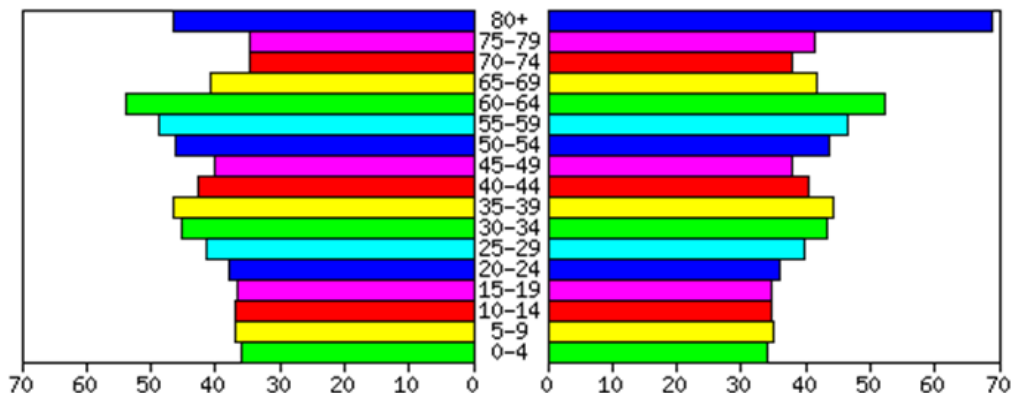
Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base

Graf 7: Strom života - Čína 2010 (v mil.)

Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base

Graf 8: Strom života - Čína 2050 (v mil.)

Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base

3 Mezinárodní organizace

Jako dva hlavní proudy představující základní přístupy k umělému přerušení těhotenství jsou označovány hnutí Pro Choice a Pro Life. Samozřejmě existují desítky organizací či neziskových společností, které se snaží tento problém řešit, anebo alespoň mírnit jeho dopady. Mezi nejznámější dále patří Save a girl child a All girls allowed. V USA se aktivně zapojují zejména organizace Planned Parenthood, NARAL Pro-Choice America, National Organization for Women, The American Civil Liberties Union a další.

3.1 Hnutí Pro Choice

„Tato stránka je věnovaná ženám, kterým bylo řečeno, že mají na výběr, ale nebylo jim vysvětleno, že je více než jedna možnost.“ Těmito slovy je popsána úvodní stránka organizace, která se snaží pomáhat ženám v různých životních situacích týkajících se rodičovství, adopce a potratu. Jejich cílem je dosáhnout legálního práva žen, které jim umožňuje rozhodnout se, zda pro ně bude lepší si dítě ponechat nebo zvolit potrat. Samozřejmě se názory příznivců této skupiny liší podle různých kritérií. Někteří tvrdí, že by měl být potrat možný za jakýchkoliv podmínek, jiní si myslí, že je to možné jen do určité doby (3 měsíce) a za určitých okolností (po znásilnění...). Setkáme se zde s podporou antikoncepce, která je chápána jako účinná ochrana proti nechtěnému těhotenství. Již po mnoho let mají tyto skupiny své zastánce i odpůrce. Nejednotnost názorů se týká hlavně zákazu potratu, který je zárodkem ilegální činnosti. Tyto hnutí vidí kontrolu porodnosti jako základní veličinu pro autonomii žen. Skutečná reprodukční svoboda podle nich závisí na osobní, sociální a politické moci svobodně si vybrat kdy, jak, s kým, a jestli vůbec mít děti (Our bodies, ourselves, 1998). V ČR nejsou díky existenci liberálního potratového zákona přítomna žádná oficiální hnutí, která by propagovala zásady Pro Choice.

3.2 Organizace Pro Life

Příznivci hnutí Pro Life považují už lidského embrya, které se po oplození vajíčka vytváří v ženském těle, za plnohodnotného člověka. Tudíž má právo na život od početí, až po smrt. Jak už název napovídá, nejedná se pouze o protipotratová hnutí, ale o hnutí o život jako takový. Pro Life se negativně staví vůči používání antikoncepce, trestu smrti, sňatku homosexuálů apod. Největší příznivci tohoto hnutí pocházejí z prostředí křesťanství (katolické víry), ale i zde jsou přípustné potraty (např. ze zdravotních důvodů, znásilnění, incest atd.). V USA se jedná o International Right to Life Federation a Human Life

International, v ČR o Hnutí Pro život, Centrum naděje a pomoci a Stop genocidě (občanská společnost).

Závěr

Závěrem bychom rádi upozornili na přehlížení této situace ve světě, což vede jen k dalšímu stupňování kriminality, porušování zákonů, stále rychleji klesajícímu podílu živě narozených dívek a mnoha sociálně-politickým problémům, které jsou jen přirozeným vývojem událostí. Velmi důležitá je také podpora mezinárodních organizací, které usilují o záchranu těchto dívek, poskytují zdravotní a sociální péče, ale především hájí ty, kteří nemohou bojovat sami za sebe. V budoucnu bude tento jev stále výraznější a povede k velkým nerovnostem mezi pohlavími. Tato skutečnost by již dnes měla motivovat státy, vlády, jedince a hlavně rodiny k zamyšlení se nad touto problematikou a změně svého dosavadního uvažování.

Reference

FIALA, T. (2003): „Několik poznámek o potratovosti v ČR a některých nevládních organizacích usilujících o ochranu nenarozeného života“ Tajov 17.09.2003 – 19.09.2003. In: *9. slovenská demografická konferencia Rodina*. Bratislava : SŠDS, 2003, s. 130–137. ISBN 80-88946-28-X.

HESKETH, T. (2011): Selecting sex: The effect of preferring sons, *Early Human Development*, Volume 87, Issue 11, November 2011, Pages 759–761.

CHAUDHURI, S. (2012): „Female Infant Mortality Disadvantage in India: A Regional Analysis“, *Review of Radical Political Economics September*, vol. 44, no. 3, 321-326.

JIANG, Q. et. al. (2012): „China's Missing Girls in the Three Decades from 1980 to 2010“, *National Social Science Foundation of China (09XSH005)*, p. 1-22.

LYNCH, K.A. (2011): „Why weren't (many) European women 'missing'?“ *The History of the Family*, Volume 16, Issue 3, pages 250-266.

QI, Y.Q., Mason, W.M. (2012): *Prenatal Sex-Selective Abortion and High Sex Ratio at Birth in the Rural Henan Province*

SABARWAL, S. et. al. (2012): „Son preference and intimate partner violence victimization in India: Examining the role of actual and desired family composition“, *Journal of Biosocial Science*, Volume 44, Issue 01, 43-56.

WARREN, M. A. (1985): „*Gendercide: The Implications of Sex Selection*“, Rowman & Allanheld (Totowa, N.J.), 209 p., ISBN 0847673308

WILLIAMS, J. (2012): „Sex-Selective Abortion: A Matter of Choice“, *Law and Philosophy*, Volume 31, Issue 2, 125-159.

ZHOU, C. et. al. (2012): „Son preference and sex-selective abortion in China:informing policy options“, *International Journal of Public Health*, June 2012, Vol. 57, Issue 3, pp 459-465.

Kontakt

Ani Tokhyan

Vysoká škola ekonomická v Praze, Katedra demografie

Náměstí W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3

xtoka00@vse.cz